

3.1.3. Vabariigi Valitsus

Vabariigi Valitsusel on keskne roll riigi julgeoleku ning ühiskonna toimimise tagamisel. Valitsus kujundab riigi kriisivalmiduse ja kriisiolukordade lahendamise poliitikat, kehtestab riigi strateegilised arengudokumendid (näiteks julgeolekustrateegia, riigikaitse arengukava) ja riigi kriisiplaani ning tagab, et täidesaatva riigivõimu asutuste käsutuses olevad sõjalised ja mittedõjalised ressursid on kriisiolukorras ette valmistatud.

Selleks, et valitsus saaks teha nii riigikaitse kui ka kriisivalmiduse ja kriisiolukordade lahendamise seisukohalt olulisi otsuseid, on Vabariigi Valitsusel ühes teiste asjaomaste asutuste ning **Vabariigi Presidendi, Riigikogu esimehe ja Riigikogu komisjonidega** õigus saada ohuhinnanguid ning riigikaitset puudutavat ja muud teavet, sh valdkonnapoliitilisi hinnanguid, mida arvestatakse näiteks **riskianalüüsi** ja **kriisiplaani** koostades, nendega seoses võimeid planeerides ja rakendades ning toimepidevust tagades (§ 129 lg 3).

Vabariigi Valitsuse toimimise järjepidevus on kriisiolukorras tagatud kvoorumi vähendamise võimalusega (Vabariigi Valitsuse seadus (VVS) § 16 lg 21) ning sellega, et valitsuse liikme ametikoht on **kriisiülesandega ametikoht** (§ 107 lg 3). Seega on ministritel kohustus täita ülesandeid ka kriisiolukorras ajal. Nii on valitsus võimeline ka keerulises ja ajakriitilises olukorras langetama otsuseid.

Valitsus otsustab kriisiolukorra kehtestamise ja lõpetamise üle olukorras, kus oht riigi julgeolekule või põhiseaduslikule korrale nõuab mitme asutuse ühtset tegutsemist. Valitsus määrab kriisiolukorra lahendamise eest vastutava asutuse ning tal on õigus kasutada erakorralisi volitusi, sh piirata vajadusel liikumist, avalike ürituste korraldamist või kehtestada muid kriisiolukorra ohjamiseks vajalikke meetmeid.

Ava kõik

Vabariigi Valitsuse ülesanded

Vabariigi Valitsus on iseseisev kõrgem põhiseaduslik kollegiaalorgan, kes teostab täidesaatvat riigivõimu.

Vastavalt põhiseaduse §-le 87 Vabariigi Valitsus:

1. viib ellu riigi sise- ja välispoliitikat;
2. suunab ja koordineerib valitsusasutuste tegevust;
3. korraldab seaduste, Riigikogu otsuste ja Vabariigi Presidendi aktide täitmist;
4. esitab Riigikogule seaduseelnõusid ning ratifitseerimiseks ja denonsseerimiseks välislepinguid;
5. koostab riigieelarve eelnõu ja esitab selle Riigikogule, korraldab riigieelarve täitmist ning esitab Riigikogule riigieelarve täitmise aruande;
6. annab seaduse alusel ja täitmiseks määrusi ja korraldusi;
7. korraldab suhtlemist teiste riikidega;
8. kuulutab loodusõnnetuse ja katastroofi korral või nakkushaiguse leviku tõkestamiseks välja eriolukorra riigis või selle osas; täidab muid ülesandeid, mis põhiseaduse ja seadustega on antud

Vabariigi Valitsuse otsustada.

Vabariigi Valitsuse seadus (VVS) täpsustab põhiseadust järgnevate ülesannetega:

1. Vabariigi Valitsus teostab täidesaatvat riigivõimu Eesti Vabariigi põhiseaduse ja seaduste alusel kas ise vahetult või valitsusasutuste kaudu;
2. Vabariigi Valitsus osaleb Euroopa Liidu Nõukogu töös ja kujundab seisukohti Euroopa Liidu õigusaktide eelnõude ning muude Euroopa Liidu asjade kohta;
3. Vabariigi Valitsus esitab Eesti kandidaadid Euroopa Komisjoni liikme, Euroopa Liidu majandus- ja sotsiaalkomitee liikme, Euroopa Liidu regioonide komitee liikme, Euroopa Kohtu kohtuniku, Euroopa Kohtu esimese astme kohtu kohtuniku, kohtujuristide ning Euroopa Kontrollikoja liikme ametikohtadele.

Vabariigi Valitsuse 13.01.2011 määruse nr 10 „Vabariigi Valitsuse reglement” § 3 lg 1 ütleb, et Vabariigi Valitsusele esitatakse arutamiseks ja otsustamiseks:

1. seaduste ja Riigikogu otsuste eelnõud;
2. Vabariigi Valitsuse määruste ja korralduste eelnõud;
3. seisukohad ja ülevaated Euroopa Liidu asjade kohta;
4. olulise tähtsusega sise- või välispoliitilised küsimused;
5. muud seadusest või teistest õigusaktidest tulenevad Vabariigi Valitsuse pädevusse kuuluvad küsimused.

Viidatud sätted tähendavad seda, et ükski valitsusasutus ega ka nt kriisiolukorda lahendav asutus ei või ise otse, ilma Vabariigi Valitsuse seisukohata, esitada Riigikogule heaks kiitmiseks seadusi ega otsuseid. Näiteks ei või Kaitseväge juhataja teha otse Riigikogule ettepanekut mobilisatsiooniks või sõjaseisukorraks või Politsei- ja Piirivalveameti peadirektor ettepanekut erakorraliseks seisukorraks. Täitevvõimu asutused peavad järgima õigusaktides sätestatud korda ning taluma nn tsiviilkontrolli võimuasutuste tegevuse üle ning arvestama poliitilise tahtega.

Lisaks tuleb valitsusele esitada alati arutamiseks teemad, millega kaasneb oluline mõju ühiskonnale või majandusele. Näiteks on loomataud Aafrika seakatk Põllumajandus- ja Toiduameti lahendada. Küll aga tuuakse teema Vabariigi Valitsuse lauale, kui katku laialdane levik mõjutab Eesti toidujulgeolekut suurel määral, nagu see juhtus 2025. aastal, mil u 40% riigi farmides kasvavatest emikutest tuli hukata ning ohus oli sektori toimimine tervikuna. Vabariigi Valitsus eraldas eelarvest raha nt jahimeestele metssigade (kui nakkusekandjate) tapmiseks, metssealihast konservide ostmiseks, farmisigade matmispaiga loomiseks jms. Jätakuvalt aga oli lahendav asutus Põllumajandus- ja Toiduamet, kes kontrollis farme, seadis neile piiranguid jms.

Kriisivalmiduse ja julgeolekupoliitika keskne juhtimine

Kuivõrd kriiside ennetamine, nendeks valmistumine ja nende lahendamine on jagatud eri

ministeeriumide vastutusalade vahel, peab Vabariigi Valitsus tagama, et valitsusliikmed oleksid informeeritud, neil oleks teadmine julgeolekuolukorrast ja vajalikest otsustest ning riigi tegutsemine oleks

ühtne ja koordineeritud. Selline roll võimaldab tõsta riigi valmisolekut ja kindlustada, et eri valdkondade tegevused toetavad ühist eesmärki.

Üksikasjalikumaid julgeolekuküsimusi arutatakse Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjonis. (§ 8) Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjon annab vajaduse korral hinnangu riigi julgeolekuolukorrale, määrab kindlaks riigi julgeolekuteabe vajadused ja kavandab teabe kogumist ning koordineerib julgeolekuasutuste ja kaitseväeluure tegevust. Samuti korraldab komisjon vajaduse korral julgeolekualase teabe edastamise teistele asjaomastele osalistele.,

Lisaks kujundab Vabariigi Valitsus **riigi kriisivalmiduse poliitilise suuna**. See tähendab strateegiliste eesmärkide seadmist ning nende saavutamise suunamist eri arengukavade ja poliitikadokumentide kaudu (§ 7 lg 1). Selleks esitab Vabariigi Valitsus Riigikogule heakskiitmiseks julgeolekustrateegia, mis kirjeldab riigi julgeolekupoliitika põhisuundi ning loob raamistiku valdkondlike arengukavade koostamiseks.

Valdkondlikud arengukavad – nt riigikaitse, siseturvalisuse, välispoliitika, digiühiskonna või energiamajanduse arengukava – lähtuvad Vabariigi Valitsuse seatud üldistest julgeolekupoliitilistest eesmärkidest. Riigisaladust sisaldavat valdkonna arengukava Riigikogule arutamiseks ei esitata. Küll aga tuleb enne sellise arengukava või selle muutmise eelnõu esitamist Vabariigi Valitsusele küsida arvamust Riigikogu riigikaitsekomisjonilt ning vajaduse korral ka teistelt asjakohastelt komisjonidelt (viide ptk-le) (riigieelarve seadus § 20 lg 21).

Strateegilise juhtimise osana kehtestab Vabariigi Valitsus **riigikaitse strateegilise arengudokumendi** (§ 7 lg 2), milleks on praegu riigikaitse arengukava. See määratleb riigikaitse pikaajalise eesmärgi ja vajaliku võimearenduse, mis toetavad riigi valmisolekut kriisiolukordadeks ja nende lahendamiseks.

Strateegiliste eesmärkide elluviimist toetavad omakorda valitsuse rakenduslikud tööriistad. Üks neist on kriisiolukorra ja riigikaitse seaduse **rakendusaktide kehtestamine**, millega reguleeritakse valdkondi, kus ei ole seaduse tasandil otstarbekas anda detailseid juhiseid. Rakendusaktides kujundatakse seaduse põhimõtted praktilisteks juhisteks, täpsustades kriisiolukordadeks valmistumise, kriisijuhtimise ja riigikaitse korraldamisega seotud protsesse.

Näiteks määratleb Vabariigi Valitsus nõuded õppuste või ulatusliku evakuatsiooni korraldamisele või elutähtsate teenuste toimepidevuse tagamisele ning sätestab kriisiülesandega ameti- või töökohale määramise tingimused. Kriisiolukorra ja riigikaitse seaduse rakendamise kehtestas või muutis valitsus ligi 40 rakendusakti. Neile lisandusid valdkondlikud rakendusaktid.

Valitsuse roll riigi tegevusvaru kujundamisel ja rahastamisel

Valitsusel on tegevusvaru (vaata ka **ptk 1.7.**) moodustamisel oluline roll, sest lisaks seadusele ja tegevusvaru haldaja otsusele võib **tegevusvaru moodustamise alus** olla ka Vabariigi Valitsuse otsus (§

99 lg 6). Otsuste tegemisel lähtutakse üleriigilisest riskianalüüsist, riigi kriisiplaanist ning muudest asjakohastest alusmaterjalidest. Lisaks arvestatakse varasemate kriiside ja õppuste kogemusi, valdkondlikes aruteludes tehtud ettepanekuid ning riigi eelarvelisi võimalusi.

Vabariigi Valitsus saab suunata ka **tegevusvaru omandamise viisi**. Tegevusvaru saab moodustada kas nii, et riik ostab vajaliku varu enda omandisse, luues suurema riigisisese laoseisu, või delegeeritud tegevusvaruna, kus kaup kuulub teenusepakkujale, kuid riigil on eelisõigus see kriisiolukorras omandada või kasutusele võtta. Mõlemal juhul on oluline, et varu oleks kiiresti kättesaadav ning vastaks olukorra lahendamise vajadustele (§ 100 lg 3). Iga tegevusvaru puhul otsustab omandamise viisi Eesti Varude Keskus (EVK), lähtudes riskianalüüsist, majandusli-kust mõistlikkusest ja Vabariigi Valitsuse suunistest.

Ühtlasi on Vabariigi Valitsuse ülesanne suunata tegevusvaru hoidmise põhimõtteid. Üldjuhul hoitakse tegevusvaru Eestis, kuid seda võib hoida ka väljaspool Eestit, kui Vabariigi Valitsus on sellise otsuse teinud (§ 100 lg 2). Tegevusvaru teises riigis hoidmine eeldab, et riikidevaheliste kõrgetasemeliste kokkulepetega on tagatud varu kättesaadavus ka tarneraskuste, kriisiolukorra või eriolukorra korral. Selline lahendus võib olla põhjendatud, kui Eestis ei ole vajalikke hoiutingimusi või kui varu hoidmine on ebamõistlikult kulukas. Tegevusvaru paiknemisel väljaspool Eestit tuleb tagada, et kättesaadavus ja kasutuselevõtmine oleksid selgelt reguleeritud riikidevaheliste lepetega.

Tegevused kriisiolukorras valmistumisel

Üleriigiline riskianalüüs on aluseks riigi kriisiplaanile ja sellest tehakse avalik kokkuvõte.

Vabariigi Valitsus kehtestab **riigi kriisiplaani** (§ 19 lg 4), mis on strateegiline, poliitilise tasandi dokument, mille eesmärk on tagada valitsuse olukorrateadlikkus ja kiire otsustusvõime olukorra eskaleerumise korral. See hõlmab valmistumist nii tsiviilkriisiks kui ka riigikaitseks kriisiolukorras. Riigi kriisiplaan koosneb kahest põhiosast: üleriigilisel riskianalüüsil põhinevast tsiviilkriisi lahendamise plaanist ning ohustenaariumitele tuginevast riigikaitsest plaanist. Need kaks osa moodustavad ühtse terviku, mis arvestab julgeolekustrateegias kirjeldatud julgeolekukeskkonda ja riigi tegevusvaldkondi.

Riigi kriisiplaan määratleb selgelt raamid, mille alusel riik kriisiolukorda juhib ja selleks valmistub. Kriisiplaanis kirjeldatakse tingimused ja kord, mille alusel plaan kasutusele võetakse ning rakendatakse. Samuti sätestatakse valitsuse eesmärgid ja prioriteedid kriisiolukorra lahendamisel, et tagada riigiülese tegevuse ühtsus strateegilise sihi järgi. Näiteks tsiviilkriisi puhul on keskne eesmärk riigi ja ühiskonna toimimise jätkumine ning inimeste elu, tervise ja keskkonna maksimaalne kaitse. Riigikaitse kriisiolukorra korral on eesmärk tagada põhiseadusliku korra ja territoriaalse terviklikkuse kaitse ning elanikkonna turvalisus.

Eesmärgi saavutamiseks määratakse riigi kriisiplaanis ülesannete jäävuse põhimõttel täidesaatva riigivõimu asutuste püsivad kriisiülesanded (vt ka **ptk 1.5.**) ning vajadusel ka nende täitmise aeg, viis, ulatus ja muud olulised tingimused. Lisaks kirjeldatakse iga asutuse peamisi võimeid kriisiülesannete täitmiseks, võimalikke piiranguid ning vajadust tegevuse ümberkorraldamiseks või olemasolevate vahendite ümberjaotamiseks.

Riigi kriisiplaan täpsustab, milline valitsusasutus vastutab konkreetse kriisiolukorra lahendamise eest ning kuidas korraldatakse kriisiolukorra lahendamise juhtimine (vt ka [ptk 2.2.1.](#)) ja asutuste omavaheline koostöö.

See on lähtealus ministeeriumitele oma valitsemisala asutustele juhiste andmiseks nende plaanide koostamisel. Riigi kriisiplaan ei asenda üksikasjalikke operatsiooniplaane, mille koostamise ja täitmise eest vastutavad kriisiolukordi lahendavad asutused. Riigi kriisiplaan loob raamistiku, millele operatiivne kriisijuhtimine saab tugineda, kuid ei piiritle ega dubleeri asutuste tööprotsesse.

Õppused

Vabariigi Valitsus korraldab **regulaarseid riigiüleseid õppusi** (§ 22, vaata ka [ptk 1.8. Õppused](#)), et hinnata kriisiolukorraks valmisolekut ning harjutada olukordi, kus mitme asutuse või isiku kriisiplaanid rakendatakse samaaegselt. Selleks korraldatakse igal aastal riigikaitselise kriisiolukorra lahendamise õppus, et testida riigi võimet reageerida olukordadele, mis ohustavad põhiseaduslikku korda või julgeolekut. Lisaks korraldatakse vähemalt kord nelja aasta jooksul õppus, mis simuleerib kriisiolukorda, mille on põhjustanud mitu eri sündmust samaaegselt, et hinnata asutuste võimet tegeleda keeruka ja mitme omavahel põimunud mõjuga.

Õppuseid korraldavad kõik asutused ja isikud, kellel on kohustus kriisiplaani koostada, et kontrollida oma valmisolekut kriisiolukorda lahendada ning täita neile pandud püsivaid kriisiülesandeid (§ 22 lg 2).

Õppuse käigus võib Vabariigi Valitsus või ka tema määratud valitsusasutus kasutada EE-ALARMi (§ 93 lg 7 p 1), et testida elanikkonna teavitamise toimimist ning hinnata, kui kiiresti ja tõhusalt jõuab ohuteade inimesteni. Selline praktika võimaldab kontrollida nii tehnilisi lahendusi kui ka inimeste teadlikkust ja reageerimisvalmidust.

Õppuste tulemusi analüüsitakse ning nende põhjal tehakse vajaduse korral muudatusi kriisiplaanides. Nii toetavad õppused pidevat valmisoleku parandamist ning aitavad tagada, et riik suudab kriisiolukordades tegutseda kiiresti, koordineeritult ja tõhusalt.

Tegevused kriisiolukorras

sisu puudu

Vabariigi Valitsuse roll kriisiolukorra lahendamisel

Kõigi kriisiolukordade lahendamisel lähtutakse ühtsetest põhimõtetest, mis tagavad, et riigi tegevus on koordineeritud, eesmärgipärane ja terviklik. Selle süsteemi keskmes on Vabariigi Valitsus ja peaminister (vaata ka [ptk 3.1.4.](#)) kriisiolukorra juhina.

Kriisiolukorra lahendamine **eeldab ühtset strateegilist suunda**. Just Vabariigi Valitsuse ülesanne on sõnastada kriisiolukorra lahendamise eesmärk (§ 36 lg 1), mis tagab, et valitsuse töö ei ole ainult

üksikute otsuste tegemine, vaid kriisijuhtimist tervikuna käsitlev koordineeritud tegevus. Valitsuse liikmed lepivad kokku, millist tulemust soovitakse saavutada, millised prioriteedid seada ja milliseid meetmeid rakendada. Kriisiolukorra lahendamise eesmärgi sõnastamisel saab valitsus tugineda riigi kriisiplaanis (vaata ka **ptk 1.2.**) kirjeldatud sihtidele, mis annavad tegevuste kavandamisele järjepideva aluse.

Kriisiolukorra kehtestamisel peab Vabariigi Valitsus otsustama ka selle olemuse: **kas tegemist on tsiviilkriisi või riigikaitseliku kriisiolukorraga**. Riigikaitselik kriisiolukord on seotud ohuga, mis võivad ohustada Eesti julgeolekut ja põhiseaduslikku korda, mistõttu lubab põhiseadus sellisele ohule reageerimisel intensiivsemaid meetmeid kui tsiviilkriiside puhul. Riigikaitseliku kriisiolukorra otsustamisel saab valitsus määrata, kas olukorra keskmes on sisejulgeoleku tagamine või valmistumine võimaliku relvastatud rünnaku tõrjumiseks.

Kriisiolukorra lahendamiseks määrab Vabariigi Valitsus **kriisiolukorra lahendamise eest vastutava valitsusasutuse**, kui seda ei ole seaduses või riigi kriisiplaanis ette nähtud või kui mitme asutuse vastutusvaldkonnad kattuvad (§ 36 lg 6). Valitsus määrab vastutava asutuse, lähtudes eeskätt sellest, millisel asutusel on konkreetse kriisi lahendamiseks parimad võimed ja vajalik kompetents. Otsuse tegemisel võib arvesse võtta ka muid asjassepuutuvaid asjaolusid, sh olukorra mõju ja ulatust, valdkondlikku eripära jms. Nii välditakse kriisiolukorra lahendamise takerdumist ebaselge vastutusjaotuse tõttu või seda, et mitu asutust püüavad samal ajal selle lahendamist juhtida.

Kriisiolukorra iseloomust lähtuvalt saab Vabariigi Valitsus määrata ka **rohkem kui ühe kriisiolukorra lahendamise eest vastutava valitsusasutuse** (§ 36 lg 7), kui kriisiolukord mõjutab samal ajal mitut valdkonda. Näiteks võib ühel ajal aset leida küberrünnak ja üleujutus tiheasustusalal, mis eeldavad paralleelset tegutsemist eri valdkonnas. Mitme kriisiolukorra lahendamise eest vastutava asutuse määramisel tuleb tagada nende tegevuse koordineeritus.

Vabariigi Valitsuse otsustusvõime kriisiolukorras

Tavaolukorras on Vabariigi Valitsus otsustusvõimeline, kui istungist võtab osa peale peaministri vähemalt pool valitsuse koosseisust (VVS § 16 lg 2). Vabariigi Valitsus peab aga olema otsustusvõimeline igas olukorras ning seetõttu on ette nähtud, et otsuseid saab teha ka väik-sema koosseisuga. Vähendatud kvoorum on erandlik ja viimane võimalus, mida kasutatakse, kui ministreid ei ole võimalik kätte saada ei füüsiliselt ega sidevahendite kaudu ning eksisteerib riigi julgeolekut ähvardav vahetu oht.

Eesti riigi iseseisvust ja sõltumatust, territoriaalset terviklikkust ja põhiseaduslikku korda ähvardava vahetu ohu korral on Vabariigi Valitsus otsustusvõimeline, kui istungist võtab peale peaministri osa vähemalt kaks ministrit (VVS § 16 lg 2¹). Vähendatud kvoorum kasutamine ei ole seotud erakorralise ega sõjaseisukorra väljakuulutamisega, sest äkkrünnak võib halvata valitsuse tavapärase kogunemise enne, kui erikord jõutakse välja kuulutada.

Seejuures ei piira seadus istungi toimumise viisi ja asukohta. Istung võib toimuda nii füüsilise kohalolekuga kui ka sidevahendite abil.

Kriisiolukorraga seotud otsused

Kriisiolukorra ja selle kehtestamise otsustab Vabariigi Valitsus (§ 4 ja § 25). See tähendab, et valitsus hindab, kas kriisiolukorra eeldused²³ on täidetud ning milliseid lisategevusi on vaja – näiteks ettepanekut Riigikogule erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks või vajadust koostada lisaeelarve. Otsust tehes tugineb valitsus pädevate asutuste ohuhinnangutele ja muule olulisele teabele, mis aitab olukorda tervikuna mõista (§ 25 lg 2).

Vabariigi Valitsus otsustab kriisiolukorra kehtestamise üle kõigil juhtudel, v.a siis, kui erikorra (eriolukorra, erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra) on juba välja kuulutanud Vabariigi President või Riigikogu. Sellisel juhul loetakse kriisiolukord automaatselt tekkinuks või jätkuvalt kehtivaks.

Kriisiolukorra kuulutab Vabariigi Valitsus välja, kui:

1. lähimuse põhimõttest tulenevalt pädev asutus või isik ei saa või ei saa õigel ajal kriisiolukorda lahendada või ohtu tõrjuda või selleks valmistuda ja vaja on Vabariigi Valitsuse tasandil tagada mitme asutuse või isiku tegevuse ühtsus ja koordineeritus;
2. olukorda ei ole võimalik lahendada siinses seaduses sätestatud juhtimiskorraldust rakendamata või isiku põhiõigusi ja -vabadusi piiravaid meetmeid kohaldamata ning
3. vaja läheb tavapärasest rohkem võimeid, sh personali, vahendeid ja varusid.

Kriisiolukorra kehtestamisel peab valitsus otsustama, kas tegu on tsiviilkriisist tingitud kriisiolukorraga või riigikaitselise kriisiolukorraga, ning seadma kriisiolukorra lahendamiseks selged eesmärgid ja prioriteedid. Kui olukord muutub, saab valitsus eesmärgi kiiresti ümber hinnata ning suunata asutused uuele tegevusrajale. Vajaduse korral võib see tähendada ka riigi rahalise ja muu ressursi ümberjagamist valdkondadele, kus seda enim vaja on.

Kriisiolukorra kehtestamisega annab valitsus selge signaali, et vaja on hakata töötama teises rütmis – täita kriisiülesandeid ja olukorda lahendada või olla valmis seda kohe tegema.

Valitsusel on kohustus hinnata kriisiolukorda põhjustanud asjaolu ja kriisiolukorra kehtestamise aluseks olnud tingimust järjepidevalt kogu kriisiolukorra vältel. Kui kriisiolukorra kehtestamise tingimus on ära langenud ning kriisiolukorra jätkumist tingivat asjaolu ei ole, peab valitsus kriisiolukorra lõpetama (§ 25 lg 3).

Valitsus teavitab kriisiolukorra kehtestamisest ja selle alusest ning kriisiolukorra lõppemisest viivitamata Riigikogu ja Vabariigi Presidenti (§ 25 lg 5). Teavitama ei pea, kui kriisiolukord loetakse automaatselt tekkinuks.

Riigikaitselise kriisiolukorra kehtestamise kiidab heaks Riigikogu (§ 25 lg 5) ning vaatab selle üle iga kolme kuu järel (§ 25 lg 7). Niipea kui Riigikogu jätab riigikaitselise kriisiolukorra heaks kiitmata või lõpetab heakskiidu, lõpetatakse ka piiravate meetmete kohaldamine ja olukorra lahendamiseks ette nähtud kriisiülesannete täitmine (§ 25 lg 8).

Kui kriisiolukord nõuab **eriolukorra väljakuulutamist**, on ka see valitsuse pädevus. Siiski ei pea valitsuse kehtestatud kriisiolukord alati üle minema eriolukorraks. Kui olukord suudetakse lahendada enne, kui see

eskaleerub, ei ole eriolukorra väljakuulutamise vajalik. Erinevalt võimalikust ohust eeldab eriolukord tegelikku juhtumit. Seetõttu kuulutatakse eriolukord välja, kui sündmus on juba aset leidnud – nt loodusõnnetus, katastroof või nakkushaiguse levik.

Selle väljakuulutamise eeldus on, et olukorda ei ole võimalik lahendada erikorra juhtimisvolitusi rakendamata ning inimeste põhiõigusi ja -vabadusi piiramata (§ 26 lg 1).

Eriolukorra väljakuulutamisel kehtestab valitsus ka kriisiolukorra ning kui eriolukord on välja kuulutatud konkreetses piirkonnas, võib kriisiolukorra kehtestada kas üksnes eriolukorra piires või laiemalt (§ 25 lg 9, § 26 lg 2, põhiseadus § 87 p 8). Eriolukord võib kehtida ka sõjaseisukorra või erakorralise seisukorra ajal, kuid ainult juhul, kui see tuleneb eraldiseisvast olukorrast ning eri olukordi saab lahendada eraldi (§ 26 lg 3).

Valitsus hindab pidevalt eriolukorra väljakuulutamise aluseks olnud asjaolu ning kui see on ära langenud, peab Vabariigi Valitsus eriolukorra lõpetama (§ 27).

Erakorralise seisukorraga seotud otsused kuulutab välja Riigikogu, kuid ettepaneku erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks (§ 28 lg 1) või lõpetamiseks (§ 29 lg 2) teeb Vabariigi Valitsus (ettepaneku saab teha ka Vabariigi President + viide). Seejuures saab Riigikogu erakorralise seisukorra välja kuulutada kuni kolmeks kuuks (§ 28 lg 3, PS § 129) ning põhjendatud vajadusel seda kolme kuu kaupa pikendada (§ 28 lg 3). Pikendamine eeldab samasugust protseduuri nagu olukorra väljakuulutamise ja lõpetamise ehk valitsuse või presidendi ettepanekut.

Valitsus peab pidevalt hindama erakorralise seisukorra väljakuulutamist põhjustanud asjaolu ning teavitab asjaolude muutumisest asjaomaseid asutusi ja isikuid, nt Vabariigi Presidenti, Riigikogu esimeest ning asjakohaste Riigikogu komisjonide esimehi (§ 29 lg 1). Samasugune kohustus lasub valitsusel **ka sõjaseisukorra väljakuulutamise aluste hindamisel** (§ 31 lg 1).

Erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra väljakuulutamisel **loetakse alati tekkinuks ka riigikaitseline kriisiolukord**. Isegi siis, kui valitsus ei ole seda juba varem kehtestanud. Sama põhimõtte kehtib mobilisatsiooni korral: kui riigikaitseline kriisiolukorra kehtestamise tingimus on täidetud, loetakse riigikaitseline kriisiolukord tekkinuks ka siis, kui Vabariigi Valitsus ei ole seda eelnevalt kehtestanud. Selline lahendus aitab kindlustada, et kriisijuhtimine läheb viivitusega üle kõrgendatud valmisolekule olukordades, kus julgeolekuolukord nõuab kiiret ja ühtset tegutsemist (§ 25 lg 10–11).

23
Kriisiolukorra väljakuulutamise eeldus on oht riigi julgeolekule või põhiseaduslikule korrale, Eesti osalemine kollektiivses enesekaitstes või vajadus lahendada tsiviilkriisi.

Kriisiolukorras kohaldatavad meetmed

Vabariigi Valitsusel on kriisiolukorra lahendamiseks ulatuslik pädevus rakendada **mitmesuguseid meetmeid** vastavalt olukorra iseloomule ja raskusastmele. Vajaduse korral saab valitsus rakendada isikute põhiõigusi ja -vabadusi piiravaid meetmeid, nt liikumispiiranguid, avalike ürituste keelamist või teavitamiskohustuste kehtestamist, samuti seada tingimusi majandustegevusele ja info levitamisele.

Lisaks on valitsusel õigus kasutada erakorralisi abinõusid, sealhulgas volitada riigiasutusi võtma

kasutusse või sundvõõrandama vara ning suunata ressursi kasutamist. Meetmete valikul tuleb lähtuda nende vajalikkusest, proportsionaalsusest ja eesmärgipärasusest, et tagada kriisiolukorra tõhus lahendamine ning ühiskonna toimimise jätkumine. Erikordades kasutatavate meetmete ülevaate leiab **kriisiolukorra, eriolukorra, erakorralise seisukorra** ning **sõjaseisukorra** peatükkidest.

Riigieelarvega seotud otsused ja tegevused kriisiolukorra ajal

Kui tavaolukorras võib Vabariigi Valitsus riigieelarve muutmiseks algatada hiljemalt kolm kuud enne eelarveaasta lõppu lisaeelarve eelnõu, siis kriisiolukorras või kollektiivse enesekaitse lepinguga seotud kohustuste täitmisel neid piiranguid ei kohaldata (RES § 45 lg 2 p 3; RES § 44).

Nii võib Vabariigi Valitsus riigikaitse kriisiolukorra algfaasis, st pärast riigikaitse kriisiolukorra kehtestamist või erikorra otsuse heakskiitmist Riigikogus (viide RK ptk-le) või sõjaseisukorra või mobilisatsiooni väljakuulutamist esitada Riigikogule riigieelarve muutmise seaduse või lisaeelarve eelnõu. Vajaduse korral võib valitsus alustada selle elluviimist enne Riigikogu lõplikku otsust. Küll aga ei tohi enne Riigikogu otsust tehtavad kulutused ületada 10% jooksva aasta riigieelarve kuludest (riigieelarve seadus § 45 lg 1). Riigil on kriisiolukorras võimalik kasutada täiendavaid rahastamisallikaid, sh võtta laenu ning kasutada stabiliseerimisreservi vahendeid. Stabiliseerimisreservi võib riigieelarve seaduse § 70 lõike 1 punkti 3 alusel kasutada eriolukorra, erakorralise või sõjaseisukorra, muu erakorralise olukorra või olulise mõjuga kriisiolukorra lahendamiseks ja ennetamiseks, samuti kollektiivse enesekaitse lepingust tuleneva kohustuse täitmiseks.

Kui vahendid on ammendunud ning riigikassas puudub piisav ressurss, võib kõne alla tulla ka tagatise vähendamine. Tagatise vähendamise või peatamise vajadus ja ulatus sõltuvad olukorrast ning kriisiolukorra mõjust riigi rahandusele.

Vabariigi Valitsusel on riigieelarve muutmise erakorralise või sõjaseisukorra ajal, kus küsimuse all on riigi eksistents, võimalik vähendada inimestele makstavat toetust ja hüvitist, mis seaduses sätestatud. Sel juhul tuleb koos eelarve eelnõuga esitada ka vastava seaduse muutmise eelnõu (riigieelarve seadus § 45 lg 1). Seejuures saab toetusi ja hüvitisi vähendada vaid äärmise vajaduse korral ning tähtajaliselt. Riigikogu otsustab pärast kriisiolukorra lõppu rahaliste toetuste ja hüvitiste hüvitamise (vt ka **ptk 3.1.1.**).

Vabariigi Valitsus võib ka riigikaitse kriisiolukorra ajal – sh erakorralise või sõjaseisukorra või mobilisatsiooni ajal – või selle lahendamiseks ning kollektiivse enesekaitse kohustuste täitmiseks esitada Riigikogule riigieelarve muutmise seaduse eelnõu. Ka seda võib vajaduse korral Vabariigi Valitsus enne Riigikogu otsust rakendada, kuid sel juhul ei sätestata eraldi kulupiiranguid või täiendavaid tingimusi (RES § 45 lg 3).

Kui riigikaitse kriisiolukorra lahendamiseks on vaja kasutada täiendavaid riigi rahalisi vahendeid, võib Vabariigi Valitsus kehtestada riigieelarve kasutamise ning teatud väljamaksete tegemise tingimused. See aitab tagada nii kriisiolukorra lahendamise kui ka riigi eelarvelise jätkusuutlikkuse (RES § 64 lg 6).

Vabariigi Valitsusel on õigus volitada ministrit kehtestama riigi rahavoo juhtimise põhimõtteid ja stabiliseerimisreservi haldamise ja sellega seonduvate finantsriskide juhtimise põhimõtteid. Eelkõige

võivad need volitused olla erakorralise või sõjaseisukorra ajal. Rahuajaks kehtestatud riigi rahavoo juhtimise ja stabiliseerimisreservi haldamise põhimõtted ei pruugi olla asja- ja ajakohased kriisiolukorras ning võivad vajada operatiivset muutmist (nt suured muutused Eesti pankade krediidiireitingutes, vajadus hoiustada raha suures ulatuses Eesti Pangas, Euroopa Keskpangas või mujal jms) (RES § 66 lg 5).

Valitsuse roll rahvusvaheliste organisatsioonide teavitamisel kriisiolukorras

Kriisiolukorra lahendamiseks võib ajutiselt olla vajalik kalduda kõrvale rahvusvaheliste lepingutega võetud kohustustest. Kõrvalekaldest või kõrvalekalletest tuleb asjakohaseid rahvusvahelisi organisatsioone teavitada. Teavitamisele eelneb riigisisene otsustusprotsess, millesse kaasatakse asjakohased ministeeriumid ning Vabariigi Valitsus annab nt kabineti nõupidamisel teavitusele heakskiidu. Teavituse teeb Välisministeerium (§ 35 lg 1).

Teavitamiskohustus rakendub eeskätt erakorralise või sõjaseisukorra väljakuulutamisel ning põhiõigusi ja -vabadusi piiravate meetmete kohaldamisel. Teavitamine hõlmab nii rahvusvahelises lepingus (nt Euroopa inimõiguste konventsioonis ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelises paktis) ette nähtud põhiõiguste ja -vabaduste kaitse kohustustest kõrvalekaldumist kui ka ÜRO põhikirja artikli 51 meetmetest informeerimist

Rahvusvahelise sõjalise koostööga seotud otsused

Rahvusvaheline sõjaline koostöö on Eesti julgeoleku ja riigikaitse lahutamatu osa ning selle keskne poliitiline juhtimine kuulub Vabariigi Valitsuse pädevusse. Valitsuse ülesanne on tagada, et Eesti kohustused ja õigused rahvusvahelises julgeolekuraamistikus on selgelt määratletud, koordineeritult rakendatud ning kooskõlas riigi julgeolekuhuvi ja põhiseadusliku korraga.

Vabariigi Valitsus kehtestab korraldusega nii Põhja-Atlandi lepingu artiklite 4 ja 5 rakendamise korra kui ka Euroopa Liidu ühise solidaarsus ja vastastikuse kaitse mehhanismide rakendamise korra. See hõlmab Euroopa Liidu lepingu artikli 42 lõike 7 kohaselt vastastikuse abi andmist ning Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 222 alusel solidaarsusmeetmete rakendamist (§ 138 lg 2). Nende otsuste kaudu määrab valitsus, kuidas Eesti käitub olukordades, kus liitlased vajavad abi või kus Eesti ise taotleb rahvusvahelist toetust ulatusliku ohu korral.

Vabariigi Valitsus otsustab eraldi korraldusega, millal **Eesti Kaitseväge alustab või lõpetab osalemise kollektiivse enesekaitse operatsioonil** (§ 140 lg 2). Selline otsus tehakse rahvusvahelise lepingu või Riigikogu otsuse alusel (viide Riigikogu peatüki õigesse kohta) ning seda ei saa siduda näiteks kriisiolukorra üldise otsusega.

Kollektiivses enesekaitstes osalemine ei tähenda ainult otsest sõjalist abi rünnaku alla sattunud liitlasele. NATO võib otsustada kaitsemeetmeid rakendada ka ennetavalt, enne kui rünnak on toimunud või abi on ametlikult palutud. Sellisel juhul täidavad riigid varem kokku lepitud ülesandeid.

Valitsuse otsusest tuleb viivitamata teavitada Vabariigi Presidenti, Riigikogu juhatust ja Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimeest (§ 140 lg 3).

Lisaks kollektiivsele enesekaitsele annab Vabariigi Valitsus korralduse ka **muudel rahvusvahelistel sõjalistel operatsioonidel osalemise alustamiseks ja lõpetamiseks**. Selline otsus tehakse Riigikogu vastava otsuse alusel (viide Riigikogu peatükki) ning enne selle tegemist arvestab valitsus Riigikogu riigikaitsekomisjoni seisukohaga. Nagu ka eelneval juhul, teavitab valitsus oma korraldusest viivitamata Vabariigi Presidenti, Riigikogu juhatust ning Riigikogu riigikaitse- ja väliskomisjoni esimehi (§ 141 lg 6).

Väljaspool Eestit toimuvatel rahvusvahelistel sõjalistel õppustel osalemise otsustab kaitseminister. Otsus tehakse Kaitseväge juhataja ettepaneku alusel ning sellest teavitatakse mh Vabariigi Valitsust (§ 142 lg 2). Vajaduse korral võib kaitseminister enne otsuse tegemist konsulteerida peaministriga ning arutada küsimust ka valitsuse julgeolekukomisjonis või valitsuse istungil.

Vabariigi Valitsus annab loa ka **välisriigi relvajõudude ajutiseks viibimiseks Eestis sõjalisel operatsioonil osalemiseks**, kui Eesti ja teine riik on seotud kollektiivse enesekaitse lepinguga (nt NATO). Kui sellist lepingut ei ole, otsustab loa andmise Riigikogu (viide Riigikogu otsusele) (§ 146 lg 1). Valitsuse tehtud otsusest tuleb viivitamata teavitada Vabariigi Presidenti, Riigikogu juhatust ja Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimeest (§ 146 lg 2). Sama kord kehtib ka siis, kui välisriigi relvajõud on Eestis ajutiselt selleks, et liikuda edasi mõnele teise riigi territooriumil toimuvale sõjalisele operatsioonile (§ 146 lg 4).

Vabariigi Valitsus otsustab korraldusega **välisriigi relvajõudude transiidi**, kui Eesti Vabariigi ja välisriigi vahel ei ole sõlmitud kollektiivse enesekaitse põhimõtet sisaldavat lepingut ning kui üksuse isikkoosseisus on 2001–5000 liiget (§ 148 lg 3 p 2). Sellestki korraldusest tuleb viivitamata teavitada Vabariigi Presidenti, Riigikogu juhatust ning Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimeest (§ 148 lg 4). Kui üksuse isikkoosseisus on kuni 2000 liiget, teeb otsuse valdkonna eest vastutav minister, kui aga rohkem kui 5000, on otsustuspädevus Riigikogul (ristviide Riigikogu vastavasse peatükki).

Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu (viide RK peatükki) roll on **otsustada välisriigi relvajõudude edasine viibimine Eestis** (§ 149 lg 3), **kui nad on kasutanud rahuajal jõudu Eesti Kaitseväge toetamiseks väljastpoolt Eestit lähtuva ründe tõrjumisel** (§ 149 lg 2). Selline otsus tuleb teha viivitamata ja nende üksuste suhtes, kes on Eestis õppusel, transiidis, osalevad ühises kaitse-või julgeolekuprojekti või rahvusvahelise sõjalise peakorteritegevuses. Kui välisriigi relvajõud osalevad rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil, võivad nad kasutada jõudu selle operatsiooni eesmärgi saavutamiseks (§ 149 lg 1) ning sellisel juhul eraldi otsust nende edasise Eestis viibi-mise kohta tegema ei pea.

Jõu kasutamisel peavad välisriigi relvajõud järgima rahvusvahelisi lepinguid ja õigust ning operatiivdokumente. Ühtlasi saavad Vabariigi Valitsus ja Riigikogu seada **jõu kasutamisele täiendavaid õigusi ja piiranguid** (§ 149 lg 4).

Tegevusvaru kasutuselevõtt

Vabariigi Valitsusel on kriisiolukorra lahendamisel õigus otsustada riigi tegevusvaru kasutuselevõtt, kui see on vajalik kriisiolukorra mõju leevendamiseks ning ühiskonna toimimise tagamiseks.

Riigi tegevusvaru kasutusele võtmise otsustab Vabariigi Valitsus (§ 101 lg 1), kuna valitsusel on

kriisiolukorras keskne ülevaade olukorrast ning seeläbi ka riigi vajadustest. Tegevusvaru kasutusele võtmine tuleb kõne alla ulatusliku või pikemaajalise tarneraskuse või elutähtsa teenuse katkemise korral või kui elanike julgeolek ja siseturvalisus on oluliselt halvenenud. Otsuse eelnõu valmistab ette tegevusvaru valdkonna eest vastutav ministeerium.

Olukorras, mis nõuavad vahetut tegutsemist, saab tegevusvaru kasutusele võtmise otsustada ka tegevusvaru haldamise eest vastutav minister (§ 101 lg 2). Sellisel juhul peab minister otsusest viivitamata teavitama Vabariigi Valitsust. Ministri otsus ei vaja valitsuse heakskiitu, kuid valitsusel on õigus see vajaduse korral teenistusliku järelevalve korras peatada või kehtetuks tunnistada.

On ette nähtud võimalus, et nt tehniliste seadmete puhul võib tegevusvaru kasutusele võtmise otsustada ka EVK, kui olukord nõuab viivitamatut sekkumist (§ 101 lg 3). See puudutab eelkõige nt generaatoreid või meditsiiniseadmeid. Sellisel juhul peab EVK viivitamata teavitama vastutavat ministrit.

Tegevusvaru võetakse üldjuhul kasutusse eelnevalt kokkulepitud tingimustel ja hinnaga, kuid kasutuselevõtu tingimused võib kehtestada ka valdkonna eest vastutav minister (§ 101 lg 5). Vajadusel võib Vabariigi Valitsus või valdkonna eest vastutav minister tegevusvaru kasutuselevõtu otsuses ette näha mitmesugused hinnastamise reeglid ja jagamise põhimõtted, et ennetada kaupade massilist kokkuostmist ja turu moonutamist olukorras, kus nõudlus ületab oluliselt pakkumist.

Tegevusvaru kasutusele võtmisel varu väljaostmisega seotud kulu kaetakse Vabariigi Valitsuse reservist. Tegevusvaru taastamise kulu rahastamine otsustatakse eraldi, lähtudes konkreetse kriisiolukorra iseloomust ja riigi rahalistest võimalustest (§ 101 lg 6).

Riigivara valitsemise üleandmine

Vabariigi Valitsuse ülesanne on tagada kriisiolukorra lahendamisel riigivara paindlik kasutamine. Selleks võib valitsus otsustada vallasasja (v.a väärtpaberid) valitsemise ajutise või alalise üleandmise ühelt riigivara valitsejalt teisele täidesaatva riigivõimu asutusele, kui see on vajalik kriisiolukorra lahendamiseks. (riigivaraseadus § 11 lg 3) Kinnisasjade puhul valitsemist üle ei anta, kuid valitsus võib võimaldada teisel asutusel kinnisasja või selle osa ajutiselt kasutada (riigivaraseadus § 11 lg 4).

Vabariigi Valitsus võib kriisiolukorra lahendamiseks ette näha paindlikud reeglid riigivara kasutamiseks, mis võimaldavad vajaduse korral kalduda kõrvale tavapärastest tingimustest. See hõlmab muu hulgas riigivara valitsemise üleandmist, ajutist kasutamist, vara tagastamist ning sellega seotud kulu hüvitamist, sh mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni korral (riigivaraseadus § 12 lg 72).

Vallasasjadega ja kinnisasjadega tehtavate kriisiaegsete toimingute ühtse ja tõhusa rakendamise tagamiseks kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega riigivara kasutamise täpsema korra ja tingimused kriisiolukorras (riigivaraseadus § 12 lg 8).

Sõjavangide kinnipidamisega seotud otsused

Vabariigi Valitsusel on roll ka sõjavangide kinnipidamise korraldamisel. Nii määrab Vabariigi Valitsus

vajaduse korral koha sõjavangide pikaajaliseks kinnipidamiseks. Üldjuhul kasutatakse selleks vanglaid, kuid kui see ei ole võimalik, otsustab valitsus sobiva kinnipidamiskoha eraldi korraldusega (§ 154 lg 4). Sellisel juhul tuleb Vabariigi Valitsusel tagada vajalikud tingimused tervishoiuteenuse osutamiseks, sh tegevusloa olemasolu (§ 157 lg 2).

Lisaks kehtestab Vabariigi Valitsus sõjavangide kohtlemise ja kinnipidamise täpsema korra (§ 154 lg 5). Määruses reguleeritakse eelkõige Kaitseministeeriumi ning Justiits- ja Digiministeeriumi tegevuste täpsemat korraldust, tingimusi ja korda.

Valitsuse määrus peab muu hulgas sätestama sõjavangide pikaajalise kinnipidamise koha valiku ja kasutamise tingimused ning otsustuspädevuse vanglate kasutamise alustamiseks ja lõpetamiseks. Samuti kehtestab valitsus nõuded sõjavangidega tegeleva personali väljaõppele, et tagada rahvusvahelise õiguse järgimine. Ühtlasi peab määruses täpsustama sõjavangide arvestuse pidamist, kinnipidamist korraldava personali nõudeid ning sõjavangide transpordi korraldust ja sellega seotud infovahetust (§ 154 lg 6).

Riigivastutuse erandid kriisiolukorra ajal ja õiglane hüvitis

Riigivastutuse ja kahju hüvitamise küsimusi reguleerib Eestis mitu õigusakti. Üldise raamistiku annavad võlaõigusseadus ja riigivastutuse seadus, mida täiendavad erikordi arvestavad erisätted teistes seadustes.

Vabariigi Valitsuse ülesanne on kriisiolukorras täpsustada kahju hüvitamise korraldus. Nii kehtestab valitsus määrusega **kahju hüvitamise täpsemad tingimused, ulatuse ja korra riigikaitselise kriisiolukorra ajal** (§ 161 lg 4), lähtudes seaduses sätestatud põhimõtetest ning tagades nende praktikas rakendamise.

Hüvitiste maksmine toimub samuti eri seaduste alusel ning ette on nähtud õiglase hüvitise põhimõte. Üldjuhul maksab hüvitist riik, kuna kriisiülesannete andmine ja vara sundkasutus kuuluvad täidesaatva riigivõimu pädevusse. Vabariigi Valitsus määrab, milline valitsusasutus hüvitise maksab, ning kehtestab hüvitise maksmise täpsemad tingimused, ulatuse ja korra (§ 162 lg 9). Kui aga ülesande annab nt kohaliku omavalitsuse asutus, lasub hüvitise maksmise kohustus sellel asutusel.

Samuti otsustab Vabariigi Valitsus **õiglase hüvitise maksmise makseteenuse osutajatele** juhtudel, kui neil tekib kahju kriisiolukorra tõttu (§ 163 lg 1). See puudutab eelkõige olukordi, kus teenuse toimimise tagamiseks tuleb rakendada erilahendusi, näiteks kasutada isikutuvastust ilma tavapärase kontrollivõimaluseta või võimaldada võrguühenduseta maksete tegemist.

Hüvitise maksmise eeldus on, et kahju on tekkinud kriisiolukorra ajal, seotud kehtestatud erimeetmete rakendamisega ning teenuse osutaja on teinud mõistlikke pingutusi riskide maandamiseks ja kahju sissenõudmiseks (§ 163 lg 2). Hüvitiste taotlemise ja maksmise täpsema korra kehtestab Vabariigi Valitsuse määrus (§ 163 lg 3).

Lisaks kehtestab Vabariigi Valitsus **rahvusvahelise sõjalise koostöö käigus tekitatud kahju nõuete**

menetlemise, kahju hüvitamise ning vajadusel hüvitisest loobumise korra (§ 164 lg 4). Seejuures piirduv valitsuse roll menetluse ja praktilise korralduse täpsustamisega – kahju hüvitamise õiguslikud alused tulenevad seadusest või välislepingutest ning valitsus neid määrusega muuta ei saa.

Riiklik järelevalve

Vabariigi Valitsusel on õigus vajaduse korral määrata, millised valitsusasutused teevad riiklikku järelevalvet kriisiülesannete ja piiravate meetmete täitmise üle, kui see ei ole seaduses sätestatud (§ 165 lg 1 ja 2).

Samuti võib valitsus anda volituse järelevalveks vajalike meetmete rakendamiseks ning määrata, millistel asutustel on õigus kasutada vahetut sundi. Seejuures tuleb tagada, et sellist volitust kasutavad üksnes asjakohase väljaõppega ametnikud ning järelevalve toimub seaduses sätestatud alustel ja korras (§ 165 lg 3).

Tavapäraselt reguleerib Kaitseväge ja Kaitseliidu kaasamist siseturvalisuse ülesannetesse Vabariigi Valitsuse määrus (korrakaitseseadus § 82⁴). Kui aga kaasamisega nähakse ette ka riikliku järelevalve meetmete või vahetu sunni kasutamine, otsustatakse see eraldi korras. Sellisel juhul võib Vabariigi Valitsus Vabariigi Presidendi nõusolekul otsustada Kaitseväge ja Kaitseliidu kaasamise riiklikku järelevalvesse ning ka selle lõpetamise (korrakaitseseadus § 82³ lg 1 p 3). Kaasamise otsusest teavitatakse viivitamata Riigikogu juhatust ja Riigikogu riigikaitsekomis-joni esimeest (korrakaitseseadus § 82³ lg 2). Kui aga kaasamine takistab märkimisväärselt

Kaitseväge või Kaitseliidu põhiülesannete täitmist, võib kaasamise lõpetada, teavitades sellest eelnevalt asjaomast korrakaitseorganit (korrakaitseseadus § 82³ lg 5).

Haldussunnivahendi kohaldamine

Vabariigi Valitsuse ülesanne on sõjaseisukorra ajal tagada piiravate meetmete täitmine. Selleks võib valitsus või tema volitatud valitsusasutus vajaduse korral võtta ajutiselt üle ettevõtte valduse, kui ettevõtte ei täida talle ettekirjutusega pandud kohustusi (§ 166 lg 2).

Kriisiolukorraga seotud otsuste avaldamine

Kriisiolukorra kehtestamise ja lõpetamise ning eriolukorra väljakuulutamise ja lõpetamise otsused on suure mõjuga ning seetõttu kehtivad nende avaldamisele selged nõuded. Samuti puudutab see Riigikogu ja Vabariigi Presidendi pädevuses olevaid kriisiolukorraga seotud otsuseid ning kriisiolukorra lahendamise korraldamiseks antud haldusakte, kui nende avaldamine on õigusaktis ette nähtud.

Kõik need otsused ja haldusaktid tuleb avaldada muutmata kujul hiljemalt nende avaldamiseks esitamisele järgneval päeval Riigi Teatajas. See nõue tagab otsuste kiire jõustumise, õigusselguse ning avalikkuse õigeaegse teavitamise kriisiolukorras (Riigi Teataja seadus § 9 lg 21).

Ühtlasi võib valitsus (sama õigus on ka kriisiolukorra lahendamise eest vastutaval asutusel) kriisiolukorra ajal kohustada meediaväljaandeid, sideettevõtjaid jt avaldama tasuta, muutmata kujul ja kindlaksmääratud ajal kriisiolukorra lahendamiseks vajalikke teateid, käitumisjuhiseid ja õigusakte, et see teave jõuaks kiiresti autentsel kujul võimalikult paljudeni (§ 54). Nt anda teavet kriisiolukorra väljakuulutamise kohta või levitada evakuatsiooniteadet.

Seejuures tuleb kohustuse panemisel arvestada meediaväljaande tehnilise võimega ning sellega, et kohustatud isikul oleks võimalik teade või õigusakt ettenähtud kujul, ajaraamis ja kvaliteediga edastada.

Järelevalve Vabariigi Valitsuse kriisiaja otsuste üle

Vabariigi Valitsuse kriisiotsused ja -meetmed alluvad kohtulikule kontrollile. Õiguskantsler (viide ÕK ptk) ja kohus võivad pöörduda Riigikohtusse taotlusega kontrollida ja vajaduse korral tühistada Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu otsuseid, nt kriisiolukorra kehtestamise või lõpetamise ning eriolukorra väljakuulutamise või lõpetamise kohta, samuti kriisiolukorra ajal antud üldkorraldusi. (põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadus § 16 lg 2) Oluline on esile tuua, et õiguskantsleril on õigus sekkuda igal ajal – kui otsus vastu võetakse ja ka siis, kui otsuse kehtivuse ajal ilmnevad vastuolud põhiseaduse, teiste seaduste või välislepinguga.

See tagab, et valitsuse tegevus kriisiolukorras on kooskõlas põhiseaduse ja teiste seadustega ning allub sõltumatule järelevalvele.

Viimati uuendatud 25.09.2026